

CENTRUM BADAŃ MOLEKULARNYCH I MAKROMOLEKULARNYCH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

DZIAŁ CHEMII STRUKTURALNEJ

ROZPRAWA DOKTORSKA
streszczenie

TEORETYCZNE BADANIA MECHANIZMU
KATALITYCZNEGO PODSTAWIENIA
NUKLEOFILOWEGO PRZY KRZEMIE

mgr Bartłomiej Gostyński

promotor: prof. dr hab. Marek Cypryk

ŁÓDŹ 2019

Celem rozprawy jest zbadanie reakcji podstawienia nukleofilowego przy atomie krzemu, w szczególności katalizowanej jonem fluorkowym, przeprowadzonych metodami teoretycznymi. Podstawienie nukleofilowe jest jednym z głównych typów reakcji zachodzących dla tego pierwiastka, które wciąż jest aktywnym polem badań naukowych z uwagi na wieloznaczność i niekonkluzywność wielu otrzymywanych wyników eksperymentalnych.

Rozdział 1 to krótki wstęp obejmujący zarys historii badań prowadzonych nad chemią krzemu oraz omówienie dotychczas przyjętego mechanizmu substytucji nukleofilowej w reakcjach angażujących atom krzemu.

Rozdział 2 jest wprowadzeniem do tematyki pracy przedstawiającym właściwości krzemu jako pierwiastka i krótko charakteryzującym właściwości jego hiperwalencyjnych związków.

Rozdział 3 to omówienie pojęć i metod stosowanych w chemii obliczeniowej. Przybliżone zostały pojęcia hiperpowierzchni energii potencjalnej oraz jej punktów stacjonarnych, a następnie formalizm metod *ab initio* na przykładzie metody Hartree-Focka oraz na tej podstawie wprowadzono formalizm wykorzystywany w teorii funkcjonału gęstości (DFT), która jest metodą stosowaną w niniejszej pracy. Krótko omówione zostają poprawki dalekiego zasięgu oraz dyspersyjne, jak również analiza orbitalna. Opis zależności termodynamicznych, oddziaływań międzycząsteczkowych oraz uwzględniania wpływu rozpuszczalnika *implicite* (przybliżenia ośrodka ciągłego) oraz *explicite* (metoda ONIOM) zamykają rozdział.

Rozdział 4 jest poświęcony reakcji podstawienia nukleofilowego. Krótko opisano reakcję podstawienia nukleofilowego dla atomu węgla i krzemu i omówiono różnice między nimi. Przegląd danych eksperymentalnych służy pełniejszemu niż w rozdziale 1 omówieniu addycji-eliminacji jako dotychczas przyjętego mechanizmu substytucji nukleofilowej, który angażuje hiperwalencyjne związki krzemu. Przedstawiony zostaje profil energetyczny takiej reakcji oraz interpretacja teoretyczna eksperymentalnych wyników stereochemicznych. Kataliza nukleofilowa przedstawiono na przykładzie hydrolizy i alkoholizy halosilanów, hydrolizy alkoksylanów oraz kondensacji silanoli. Katalityczny wpływ jonu fluorkowego omówiony zostaje na przykładzie roli TBAF w tworzeniu klatek silseskwioxanowych.

Rozdział 5 jest w całości poświęcony wynikom uzyskanym w procesie dobierania odpowiedniego funkcjonału gęstości dla związków krzemoorganicznych na przykładzie reakcji kondensacji chlorosilanów oraz homofunkcjonalnej kondensacji silanolu do disiloksanu. Badania zgodności otrzymywanych wartości funkcjonałów termodynamicznych oraz parametrów geometrycznych z wynikami referencyjnymi objęły 12 funkcjonałów gęstości stosowanych w rozmaitych zagadnieniach chemicznych oraz 5 baz funkcyjnych. Jako wartości referencyjne służyły wyniki eksperymentalne bądź pochodzące z obliczeń metodami kwantowomechanicznymi wysokiego poziomu.

Rozdział 6 jest przedstawieniem wyników badań dotyczących identycznościowego podstawienia nukleofilowego dla alkilo- i alkoksylfluoro- oraz -chlorosilanów uwzględniające m.in. grupy charakteryzujące się dużą zawadą przestrzenną i posiadające duże znaczenie praktyczne w chemii krzemu (podstawnik fenyłowy i tert-butyłowy), co pozwoliło na określenie wpływu efektów sterycznych podstawników na możliwy mechanizm katalizy jonami fluorkowymi. Reakcje w fazie gazowej oraz rozpuszczalnikach (metanol, woda) obejmowały mechanizm ataku nukleofila od strony przeciwnej oraz z boku w stosunku do grupy opuszczającej.

Rozdział 7 to prezentacja wyników efektów energetycznych związanych z nukleofilową addycją jonu fluorkowego do alkiloalkoksylsilanów. Otrzymane rezultaty pozwoliły na rewizję dotychczasowych założeń literaturowych dotyczących roli jonu fluorkowego jako katalizatora podstawienia nukleofilowego angażującego atom krzemu. Badania objęły jon fluorkowy w postaci „gołego” jonu jak również stowarzyszonego z kationem organicznym ($\text{Me}_4\text{N}^{(+)}$) oraz nieorganicznym ($\text{Na}^{(+)}$).

Rozdział 8 przedstawia wyniki energetyczne związane z uszeregowaniem na osi energii konformerów hiperwalencyjnych związków krzemu zawierających wiązanie Si-F jak również bariery pseudorotacji takich związków oraz analizę NBO ich wewnątrzcząsteczkowych oddziaływań.

Rozdział 9 skupia się na energetyce reakcji hydrolizy podstawionych silanów w środowisku obojętnym. Katalityczna rola jonu fluorkowego zbadana została poprzez porównanie wyników energetycznych dla dwóch możliwych mechanizmów katalizy – tworzenia kompleksów typu jon-dipol oraz pentakoordynacyjnych związków przejściowych – z reakcją hydrolizy tych związków bez udziału jonu fluorkowego.

Rozdział 10 to badania efektów energetycznych związanych z enkapsulacją jonów w klatkach silseskwioxanowych (POSS) oraz z możliwymi mechanizmami enkapsulacji jonu fluorkowego wewnątrz archetypowej klatki T_8 . Otrzymane wyniki pozwoliły na zaproponowanie mechanizmu enkapsulacji $\text{F}^{(-)}$ wewnątrz klatki oraz mechanizmu katalizy nukleofilowej jonem fluorkowym procesu powstawania POSS.

Rozdział 11 to zakończenie zawierające podsumowanie zaprezentowanych wyników. Bibliografia pracy liczy 218 pozycji.